

Nr 7.

Av herr **Lindhagen**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision av författningarna rörande häradsallmänningar m. fl. allmänningsskogar.

Häradsallmänningarna förklarades redan av Gustav I höra kronan till. Sedermera har, i anledning av allmogens ansökan, att häradsallmänningarna finge delas hemmansåborna emellan, Kungl. Maj:t genom resolution den 17 december 1734 förklarat sig finna betänkligt att samtycka till denna allmogens ansökan, enär häradsallmänningarna voro kronans tillhörighet. Genom en sådan delning skulle Kungl. Maj:t ej varda i stånd att hjälpa landet i allmänhet eller hava utväg till kyrkors, hospitalers, prästgårdars, boställens och andra publika byggnaders underhållande på skoglösa orter, ej heller att hjälpa allmogen eller andra med byggnadstimmer vid påkommande våld eller till andra tarvor. Allmänningsarna äro således icke hemmansägarnes tillhörighet. De hava ej heller blivit skattlagda och vid hemmanens skattläggning har ej heller förmånen att äga del i allmänning inberäknats i skatten eller i deras mantal. Emellertid stadgar 1734 års lag i 16 kap. 1 § byggningsbalken, som i den delen ännu gäller, att häradsallmänning må de nyttja, som i häradet äro. Vidare föreskrives där, att på allmänningen må de, som ej hava sådant på egna ägor, njuta mulbete, timmer, ved, gärdsel, löv, näver, torvbast och annat som där finnes till egen nödort, men ej något till annan upplåta eller sälja. Slutligen stadgades, att vill man hugga timmer, ved, gärdsel och stör, skulle det först givas vid tinget till känna och rätten pröva, huru mycket han tarvar, och sedan lov sökas hos Konungens befallningshavande, som i 14 kap. byggningsbalken vore stadgat. Denna sista föreskrift är obestriddigen numera upphävd. På den tiden menade man med dem, som voro i häradet, personer som hade i mantal satt jord. Men det var som sagt även bestämt,

att endast de behövande skulle hava sitt tarv av allmanningen och icke de andra hemmansägarna.

Med anledning av en proposition år 1823 till rikets ständer beslöts emellertid, att äganderätten till häradsallmanningarna skulle i viss mening överföras från kronan till häradet. De voro dock i alla fall fortfarande allmän egendom. År 1824 utfärdade kammarkollegium ett cirkulär, vari förklarades, att hemmansägarna inom häradet skulle kunna få besluta, att allmanningarna skulle delas ut eller försäljas, och att behållningen antingen i skog eller i penningar sedan skulle delas ut på de särskilda mantalen. Detta skedde också med en del häradsallmanningar.

Många allmänningar finnas emellertid ännu kvar, och för dem gällde bestämmelserna i 1734 års lag, ända tills 1866 års skogsvårdsförordning kom ut. Då slog man om, och i stället för att endast de fattiga hemmansägarna, som icke hade någon skog, skulle få sitt virkesbehov ur allmanningen, bestämdes det, att avkastningen skulle tilldelas hemmansägarna efter mantal. Det vill säga, att de rikaste skulle få mest och de fattiga minst, ett typiskt utslag i smått av den etik, som under det gångna seklet varit vägledande för den europeiska statskonsten och slutligen mynnat ut i det så kallade världskriget. Detta är ock ett litet svenskt exempel på hur kronans jorddonationer för att hjälpa de obemedlade i landet småningom förvandlats till inkomstkällor och spekulationsobjekt för de mera bemedlade.

Denna utveckling till förändring av förhållandet mellan de olika hemmansägarnes rätt i allmanning motsvaras av en liknande utveckling i förhållandet mellan hemmansägarna och den övriga ortsbefolkningen. Det var länge billigt, att den i mantal satta jorden fick fortfarande ensam åtnjuta förmånerna. Ty på denna jord voro de tyngsta bördorna lagda. Men på senare tider har inträffat, att grundskatterna avskrivits, att rustnings- och roteringsskyldigheten avskrivits, att den i mantal satta jorden vidare befriats från skyldigheten att bygga och underhålla kyrka, sockenstuga, prästgård, tingshus och häradsfängelse och att från den slutligen avlyftats skyldigheten att ensam bekosta vägar och broar, vilket allt lagts numera på samtliga skattskyldiga medlemmar inom häradet eller kommunen.

Under sådana förhållanden kan det för det *första* icke vara annat än billigt, att den lagstiftning, som tillagt den i mantal satta jorden vissa inkomster såsom vederlag för de från densamma numera avlyftade bördorna, ändras så, att även sagda inkomster tillfalla alla dem, på vilka dessa bördor nu blivit lagda. I själva verket kan det icke bero på annat än förbi

scende, att så ej skett i sammanhang med den stora omläggningen i utgörandet utav förenämnda onera. Detta förbiseende har redan i viss mån rättats för ett annat fall. Från jordavsöndringar, som varit befriade från nämnda bördor, ha i stället till stamhemmanen utgått avgälder, som delvis ansågos vara en ersättning till hemmanen för de plågor, som sålunda vilat på dem. Dessa avgälder hava till nämnda del nyligen genom statsmakternas beslut avskrivits, därför att hemmansägarna blivit befriade från dessa pålagor.

En *andra* fråga är, huruvida ej häradsallmanningarna böra återföras i någon mån åtminstone att tjäna sitt ursprungliga ändamål, nämligen ett omedelbart tillgodoseende av ortsbefolkningens virkesbehov, när tillgång därtill på annat sätt saknades. Ett dylikt behov gör sig naturligtvis även nu ofta högeligen gällande från den jord- och skoglösa befolkningens sida och mycket missnöje alstras genom att, med den nuvarande förvaltningen av allmanningarna, framställda anspråk därpå pläga avvisas.

Förutom de från kronan härflytande häradsallmanningarna, som till större delen äro att finna i mellersta och södra Sverige, har vid avvitt-ringarna inom Norrland och storskiftena inom Dalarne avsatts dels inom lappmarkssocknar vissa sockenallmänningar och dels inom Dalarne vissa samfällighetsskogar, de senare kallade i regeln besparingsskogar, av vilka en finnes även uti Gävleborgs län. För dessa gäller också, att förmånerna av skogarna i allmänhet tillfalla den i mantal satta jorden. Genom administrativ föreskrift har emellertid bestämts, åtminstone för de flesta av dessa skogar, att, därest avkastningen beslutes skola användas för sådant kommunalt ändamål, för hvilket kommunens medlemmar enligt lag äro underkastade uttaxering, sådant användande dock ej får ske med mindre hela utskyldsbeloppet för samma ändamål och således jämväl den del därav, som belöper på icke jordägande medlemmar av kommunen, tages av fondens avkastning.

Till den befolkning, som i allmänhet icke åtnjuter någon fördel från dessa genom kronans tillskyndelse uppkomna allmanningsskogar, hör numera också den i vår tid alltmer växande stora klassen jordbrukare och lägenhetsägare, som bekommer sin jord genom jordavsöndring, vilken jordstyckning, som bekant, ej åsättes mantal. En icke ovanlig företeelse är, att stora egendomar inköpas på spekulation, varefter den odlade marken genom jordavsöndring utstyckas till småbruk och lägenheter. Den återstående delen av egendomen, väsentligen skogsmark, kommer att på detta sätt få sig tillagd den ursprungliga egendomens hela andel i häradsallmanningens på orten avkastning. Denna utveckling strider mot häradsallmanningarnas

ursprungliga syfte och såsom det synes även mot en sund och förnuftig ordning.

Slutligen må här framhållas en *tredje* omständighet, som kräver beaktande. Beslutanderätt i allmanningarnas angelägenheter liksom andel i avkastningen äger också rum efter de olika delägarnes innehavande mantal. De stora egendomarna hava således ett stort övervälde, vilket är särdeles överklagat av de många mindre delägarne. Oavsett de olika meningarna, som till äventyrs kunna yppas om befogenheten att utsträcka delägarnes antal på sätt ovan ifrågasatts till även andra än ägare av i mantal satt jord, borde det vara uppenbart, att det inbördes maktförhållandet mellan de nuvarande delägarna behöver en tidsenlig reglering såväl i fråga om rösträtts utövning som åtnjutande av andel i avkastningen. I sistnämnda avseende är det skäl att även här söka tillgodose, såsom avsikten ursprungligen varit, främst dem, som hava behov av understöd. Beträffande åter beslutanderätten, kan det väl ej betraktas annat än som en glömska, att icke åtminstone den senaste kommunala rösträttsreformen fått en motsvarande tillämpning på beslutanderätten över allmanningarnas förvaltning och avkastningens användning. Detta är jämväl ett stort bekymmer mångestüdes för de mindre delägarne.

År 1910 väckte i första kammaren G. E. Lewenhaupt en framställning, som visserligen var något oklar till sin motivering, men uppenbarligen syftade på de berörda förhållandena. Hans motion utmynnade uti en hemställan om en utredning, huru och på vad sätt avkastningen från s. k. allmanningsskogar, företrädesvis i Svea och Göta land, kunde och borde på ett annat sätt, än nu sker, för det allmännas nytta användas, och om förslag därom till riksdagen. Jordbruksutskottet avstyrkte motionen med en kort motivering, men under debatten i båda kamrarna betonades det behjärtansvärda i, vad som finge anses vara motionens huvudsyfte. Första kammaren biföll emellertid utskottets hemställan utan votering, var emot i Andra kammaren framställdes det yrkandet, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl Maj:t ville låta undersöka, huruvida, i vad mån och på vad sätt behållna avkastningen från s. k. häradsallmänningar må kunna användas till gagn för häradets samtliga medlemmar ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning. Detta yrkande samlade 58 röster mot 115, som avgåvos för utskottets hemställan.

I denna angelägenhet väcktes av undertecknad vid 1914 års första riksdag en motion, som utmynnade i nedanstående yrkande. Denna motion

hann dock ej komma under behandling. På grund av vad ovan anförts och med erinran, att nu ej är fråga om sådana allmänningskogar, som till äventyrs bildats på enskilt initiativ, får jag sålunda åter hemställa,

att riksdagen måtte anhålla, att Kungl Maj:t ville taga i övervägande, huruvida, i vad mån och på vad sätt en revision må erfordras av författningarna rörande häradsallmänningar och andra genom kronans försorg tillkomna allmänningskogar i syfte, att avkastningen må efter rättvisa grunder komma ortsbefolkningen i sin helhet till godo samt beslutanderätten i allmänningens angelägenheter demokratiseras.

Stockholm den 20 januari 1915.

Carl Lindhagen.